

Presons constitucionals

Sembla clar que les democràcies, al costat de les llums que ofereixen enfront d'altres models (totalitaris, autoritaris, dictadures, etc.), afronten avui problemes davant dels quals no ofereixen respostes convinents. La dimensió estatal de les democràcies queda empetitida quan les lògiques econòmiques i tecnològiques han mutat a escenaris globals. L'amanca d'institucions internacionals efectives posa en evidència la majoria d'estats democràtics quan s'enfronten a la seguretat, el tràfic de persones, drogues i armes, les migracions transnacionals, etc.

Però hi ha qüestions més internes que amplien la llista dels problemes de les democràcies actuals: pobresa i desigualtats, multiculturalitat, procediments participatius, augment de populismes –de dretes (Centre-europa, països nòrdics) o d'esquerres (Itàlia, Grècia)–, etc.

Un problema intern no resolt és la relació entre legalitat constitucional i legitimitat liberaldemocràtica en el cas d'estats plurinacionals. En contrast amb les democràcies uninacionals (Portugal, Noruega, Holanda, etc.), en les democràcies plurinacionals (Canadà, Bèlgica, Regne Unit, Espanya), més complexes que les anteriors, es constata l'existència de tensions entre diverses col·lectivitats nacionals que la majoria de Constitucions no regulen bé. El projecte nacionalista que implementen tots els estats, inclosos els democràtics, contrasta aquí amb els projectes paral·lels defensats per les nacions minoritàries.

Algunes democràcies intenten donar sortida a aquestes tensions bé a través d'institucions federals pensades, des de l'inici, des de premisses plurinacionals (Canadà, Bèlgica), o bé a través d'institucions consociacionals o de consens (Bèlgica). Tanmateix, la política comparada mostra que, al final, el tema de fons només sembla tenir dos procediments clars en les democràcies avançades: el progressiu augment de l'autogovern, inclòs l'àmbit internacional, a través de fórmules asimètriques o confederals centrífuges (Bèlgica), o la consulta als ciutadans de les nacions minoritàries sobre la seva potencial secessió (Canadà, Regne Unit).

Aquest últim procediment, però, suposa un repte conceptual i institucional per a unes democràcies que, en el seu origen, van ser pensades i construïdes en termes molt més simples i amb independència de com els estats s'han format històricament –de manera més consensuada o a través de guerres, annexions territorials violentes, etc.

FERRAN REQUEJO

CATEDRÀTIC DE CIÈNCIA POLÍTICA
DE LA UNIVERSITAT POMPEU FABRA

De fet, tots els estats regulen el dret d'autodeterminació... reservant-lo en exclusiva per a ells mateixos, cosa que fa malviure el constitucionalisme de les democràcies plurinacionals. El problema es dona quan la majoria de la població d'una entitat nacional minoritària expressa la seva incomoditat de romandre coactivament en l'estat on està inserida i vol esdevenir un estat independent. Aquí el constitucionalisme no acostuma a oferir cap resposta solvent, ja que apel·lar a la legislació vigent suposa una petició de principi, és a dir, apunta precisament a allò que qüestiona l'entitat que pugna per la seva emancipació política. Quan la llei és bona part del problema, apel·lar a la llei, a la Constitució, és apostar pel cinisme argumentatiu d'aquell que té interès que el problema no es resolgui.

Es tracta d'una qüestió fonamentalment pragmàtica. I aquí el context és decisiu. No és el mateix que el Tribunal Constitucional alemany negui la possibilitat de secessió a Baviera quan la població que ho demana és

GETTY

Quan la llei és bona part del problema, apel·lar a la llei, a la Constitució, és apostar pel cinisme del que té interès que el problema no es resolgui

inferior al 3%, que fer-ho en un context en què ho reivindica al voltant de la meitat de la població (Quebec, Escòcia, Catalunya). Imaginem, de forma exagerada, un col·lectiu nacional en què un 60% o 70% de la població vulgui la separació de l'estat. ¿Sota quins arguments liberals i democràtics es pot denegar que es decideixi el tema per referèndum? Quan això passa, els estats es converteixen en presons legals, en presons constitucionals. I a ningú li agrada viure empresonat.

El dret hauria de servir per canalitzar la solució dels problemes, no per esdevenir ell mateix un problema. El dret constitucional dominant, conservador de l'*statu quo*, encara correspon a la fase estatalista dels segles XIX i XX. Les democràcies del segle XXI hauran d'encarar aquesta qüestió d'una manera directa i d'acord amb els seus propis valors. És una qüestió de democràcia, de refinament de la democràcia liberal. Una qüestió de drets, institucions i procediments que no es pot resoldre en abstracte sinó fent que aquests drets, institucions i procediments siguin congruents amb la realitat social i cultural que han de regular.

Resulta lògic i de sentit comú preferir que la solució dels problemes es basi en acords entre les parts. La pregunta fonamental, però, és quina solució donen els demòcrates i constitucionalistes quan una de les parts, les institucions centrals de l'estat, es neguen reiteradament a entrar ni tan sols a considerar la possibilitat d'un acord. Si aquesta és l'actitud de l'estat, el que s'està incentivant és procedir a separacions rupturistes de la legalitat vigent, que seran més legítimes com més negativa i tancada sigui l'actitud de l'estat a establir acords.

Crec que és un fracàs per a les democràcies el fet que un territori pugui assolir la independència per la força i sigui després majoritàriament reconegut a través del realisme de les relacions internacionals i, en canvi, aquesta separació no pugui realitzar-se a través de procediments pacífics i democràtics.

En el cas de Catalunya, un 75% dels ciutadans donen suport a un referèndum sobre la independència. La Unió Europea tindrà en algun moment alguna cosa a dir i a fer, però crec que només ho farà quan Catalunya esdevingui un problema europeu. De moment no ho és. És tan sols un problema espanyol, cosa que permet a la UE seguir enviant la pilota a córner.

L'única cosa segura és que aquest tema no desapareixerà, seguirà a l'agenda. Amb tots els costos i incerteses que suposa que no es resolgui. Que tinguin un felix 2017!